

УДК 94(477.83-25)''17/...''725.945:930.271=062.1

ПОЛЬСЬКОМОВНІ ІНСКРИПЦІЇ ІСТОРИЧНОГО ХАРАКТЕРУ У КУЛЬТУРНОМУ ПРОСТОРІ СУЧАСНОГО ЛЬВОВА

Ксенія БОРОДІН

*Прикарпатський інститут імені Михайла Грушевського МАУП
вул. Винниченка, 30, Львів, 79008, e-mail: xborodin@rambler.ru
Кафедра фундаментальної підготовки*

Іванна ГОНАК

*Прикарпатський інститут імені Михайла Грушевського МАУП
вул. Винниченка, 30, Львів, 79008, e-mail: pampyshka@gmail.com
Кафедра менеджменту*

У статті зібрано і проаналізовано польськомовні інскрипції історичного характеру (з кінця XVIII ст. – до наших днів), які збереглися у культурному просторі сучасного Львова. До них належать, передусім, меморіальні таблиці і барельєфи видатним громадсько-політичним діячам, письменникам, ученим та визначним в історії міста подіям спортивного, культурного чи національного характеру.

Ключові слова: інскрипції, меморіальна таблиця, історична пам'ять, Львів.

Історична пам'ять львів'ян, що поєднує у собі мультинаціональний багатовіковий спадок міста, формує не лише особливу львівську культуру, а й щоденний побут, звички, ставлення до інших тощо. Предмет пропонованого дослідження – львівські польськомовні інскрипції сучасного Львова, що виконують передовсім історичну функцію, інформуючи львів'ян і туристів про визначних людей чи події, пов'язані з нашим містом. Вони є прикладом того, що життя кожної людини – частина світової історії. Їх вивчення дасть змогу глибше висвітлити історико-культурну цінність написів у створенні особливого львівського колориту, приверне увагу до проблеми їх збереження для нащадків. Окреме цікаве питання: якою ж була роль осіб та подій, увіковічених у таблицях, в історії та розвитку міста?¹

Вивченням львівських пам'ятників займаються працівники Центру міської історії Центрально-Східної Європи І.Котлобулатова та С.Терещенко², за участі Центру здійснив своє дослідження німецький учений польського походження Г. Россолінські-Ліебе³. Соціологічний аспект пам'ятників, меморіальних таблиць та назв вулиць став об'єктом

¹У пропонованій статті продовжуємо поглиблене висвітлення одного з аспектів дослідження польськомовних інскрипцій сучасного Львова – перша розвідка опублікована у попередньому, 60, випуску "Проблем слов'янознавства. Представлений матеріал може бути використаний при підготовці лекцій з польської мови, культурології, історії Львова, містознавства, лінгвістичної географії тощо.

² http://www.lvivcenter.org/uk/researchprojects/project/?ci_projectid=6

³ Россолінські-Ліебе Г. Історія Львова в його політичних пам'ятниках // <http://www.lvivcenter.org/uk/publications/>

уваги В.Середі⁴. Натомість, досі не досліджені львівські меморіальні таблиці, нема також зведеної інформації про місця їх розташування, кількісні дані, не складений загальний їх реєстр.

У переліку численних довоєнних польських інскрипцій різного характеру (релігійних, номінативних, рекламно-інформативних, афористичних тощо) меморіальні таблиці посідають особливе місце. Попри це, все ще залишається невирішеним питання про доцільність збереження “побутових” інскрипцій, адже об’єкти, на яких вони розміщені, при зміні своїх функцій можуть потребувати візуальних змін. Натомість, меморіальні таблиці як медіуми пам’яті формують мультикультурне середовище міста, визнаного на світовому рівні надбанням усього людства. Адже Львів – єдине у переліку українських культурних пам’яток місто зі списку ЮНЕСКО, цінність якого полягає у цілості архітектурного ансамблю. Таблиці становлять вагомий задокументований частину історичного процесу, оскільки вони фіксують “появу” героїв, ставлення до них людей, зміни світогляду упродовж певного періоду тощо.

Інформація про виняткову мить передавалася нащадкам за допомогою меморіальних таблиць чи барельєфів, встановлених на стінах будинків, що вписують будівлю в історичний контекст, створюють культурно-соціальне середовище міста, формують і зберігають його історичну пам’ять. Одним із важливих аспектів у сприйнятті таблиць є місце їх розташування. Найчастіше це житловий будинок – органічна складова міського життя, він тісно пов’язаний з історією краю, з видатними людьми або визначними подіями.

Тематично у Львові доволі пропорційно представлені культурно-історичні меморіальні таблиці польською мовою, присвячені видатним революційним, військовим або громадсько-культурним діячам та визначним культурним, спортивним і релігійним подіям. У радянський період майже всі українські та багато польських довоєнних дощок було демонтовано і знищено. Окремі з них у роки незалежності України відновлено, наприклад Франтішкови Смольці, а також створено нові, скажімо, Збігневу Герберту.

У Львові вшановано пам’ять різних за фахом діячів: поетів і прозаїків, політиків, науковців, лікарів, спортсменів, релігійних діячів тощо. Майже всі вони окреслюють урбаністичну біографію Львова кінця XIX–XX століття.

Малопримітна таблиця невеликого розміру, присвячена львівському лікареві та громадському діячу Тадеушу Жулінському, збереглась на будинку, де він проживав (вул. Філатова, 10). Її текст лаконічний: “Tu mieszkał i umarł Dr. Tadeusz Żuliński D. 18. stycznia 1885”.

Меморіальна таблиця Т. Жулінському,
вул. Філатова, 10

Особливістю сучасного Львова є толерантне ставлення до “чужих” героїв, історично зумовлене багатонаціональним складом міста на зламі століть. Досі збережено меморіальні таблиці на житлових будинках польським політичним діячам, дії яких в україн-

⁴ Середя В. В. Місто як lieu de memoire // Вісник Львівського університету. Серія соціол. 2008. Вип. 2. С. 73–99 // http://www.nbu.gov.ua/portal/natural/vlnu/Sociology/2008_02/Sereda.pdf

ській історії не можна назвати позитивними. Зокрема, у 1933 р. на кам'яниці “Під совами” (вул. Гвардійська, 6) над центральним входом у під'їзд було встановлено меморіальну таблицю з таким текстом: “Tu w domu Hipolita Śliwińskiego przebywał i pracował komendant związku walki czynnej i związku strzeleckiego Józef Piłsudski ze swoim sztabem w latach 1908–1914. Tablicę tę w roku 1933 ufundował okręg VI zw strzeleckiego w 25 roku jubileuszowym”.

Польськомовна меморіальна будинкова таблиця про перебування Пилсудського зі штабом у Львові, вул. Гвардійська, 6

У незалежній Україні відновлено меморіальну таблицю, демонтовану за радянських часів, що увіковічне пам'ять першого президента австрійського парламенту Францішка Смольки, з написом: “W tym domu mieszkał Franciszek Smolka ur. 1810 um. 1899 za prace nad wyzwoleniem ludu, więzeń stanu skazany na śmierć, z brząskiem wolności konstytucyjnego życia, 1848 prezydent pierwszego parlamentu w Wiedniu i Kromierzyżu, wielokrotny prezydent rady państwa, poseł na sejm w usiłowaniu o szeroką autonomię kraju, przodownik zgody narodów, niezachwiany propagator, twórca kopca unii, Lwowa znakomity obywatel” (пл. Григоренка, 4). Ця дошка була розташована на однойменній площі, на якій стояв і пам'ятник Ф. Смольці, що значно підсилювало історичне маркування цього місця.

Найбільшою пам'ятною для міста справою Ф. Смольки було ініціювання та отримання дозволу від австрійських властей на спорудження на Високому Замку пагорбу до 300-річчя Люблінської унії. На жаль, при насипанні його були остаточно зруйновані залишки старовинного замку, знищений археологічний культурний шар часів князів Данила і Лева, що стало непоправною втратою для історії Львова.

Меморіальна таблиця Ф. Смольці, пл. Григоренка, 4

Однією з небагатьох уцілілих меморіальних таблиць корінному львів'янину, є дошка польському письменнику Янові Ляму (1838–1886) (вул. кн. Романа, 38) з текстом: “Jan Lam – powieściopisarz, autor kronik lwowskich, powstaniec 1863 roku, w tym domu żył i umarł 16.I.1838–8.VIII.1886”. Лямові належить цитата – перефразування відомої пісні “Тільки у Львові”: “można się gdzieś lepiej urodzić i ochrzcić; można gdzieś się lepiej ożenić i mieć piękną ceremonię ślubną, ale takiego pogrzebu, takiej ceremonii żałobnej i takiego

smentarza nie ma nigdzie poza Lwowem”. На думку тогочасного письменника і дослідника культури Казимира Хлендовського, саме Лям увів в обіг слово “батьр”. Поєднання щирого патріотизму з влучною самоіронією та сатирою зробило Я. Ляма одним із найпопулярніших журналістів, якого любили і поважали львів’яни. Цей факт, імовірно, міг стати однією з причин збереження дошки. Немаловажливим можна вважати й місце її розташування – за деревами скверу та радянське фарбування у колір фасаду.

Ще однією сучасною таблицею є дошка видатному поету, есеїсту, драматургу Збігнєву Герберту, встановлена у Львові у 2008 р., який Польський Сейм оголосив Рокму Герберта (1924–1998), українською та польською мовами на будинку по вул. Личаківській, 55, де він народився і провів дитинство: “Zbigniew Herbert poeta mieszkał w tym domu w latach 1924–1933”, а також у костелі св.Антонія Падуанського (вул. Личаківська,) на честь його хрещення: “W tej świątyni 26.XII. 1924 został ochrzczony Zbigniew Herbert 1924–1998 poeta polski”. Пам’ятну таблицю завершує уривок з його вірша “Moje miasto. (Hermes, pies i gwiazda): “...ocean lotnej pamięci podmywa kruszy obrazy. W końcu zostanie kamień na którym mnie urodzono co noc stoję boso przed zatrzaśniętą bramą mego miasta”.

Важливою особливістю тексту житлового будинку є безперервність його творення навіть після фізичного знищення дому. Пам’ять про нього зберігають нові будинкові та меморіальні таблиці, що засвідчують його місце у міському просторі. Зокрема, у міжвоєнний період на будинку №2 по вул. Фредра була встановлена меморіальна дошка з медальйоном Северину Гощинському (1801–1876) роботи скульптора Тадеуша Блотницького, яка містить такий текст: “W domu który do 1911 stał w tym miejscu, mieszkał i umarł dnia 25. lut. 1876 Seweryn Goszczyński”. Її було відновлено 2004 р. стараннями фундації “Pomoc Polakom na Wschodzie”, про що свідчить невелика двомовна табличка під дошкою.

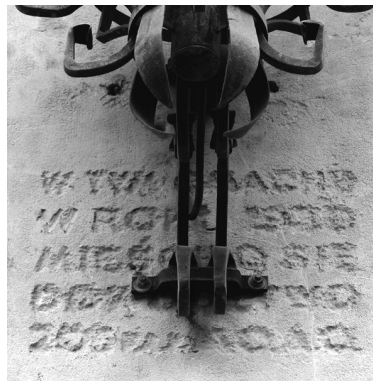
За історичною іронією долі, два антиподи – геніальний польський комедіограф Олександр Фредро, дід митрополита Андрея Шептицького, і Северин Гощинський – забутий польський поет, представник української школи в польській літературі, розгромний критик Фредра, жили колись поруч, і таблиця одному розміщена на будинку по вулиці імені другого. “І нікому у Львові це не перешкоджає, і ні в кого вже не годне викликати навіть усмішка, може, не останньою чергою тому, що замало людей, які б цю цілу історичну іронію могли поцінувати”, – зазначає сучасний дослідник Ю.Прохасько⁵.

Польськомовна таблиця С. Гощинському, вул. Фредра, 2

Не докінця затерту меморіальну таблицю, в якій ідеться, що “W tym gmachu w roku 1920 mieściło się dowództwo ZOL...MOAO, можна побачити на будинку по вул. Валовій, 9 (ZOL – Związek Obrońców Lwowa, MOAO – Małopolskie oddziały Armii Ochotniczej).

⁵ Прохасько Ю. Галицький граф // І. (Львів). 2006. № 42. // <http://www.ji.lviv.ua/n42texts/fredro.htm>

Меморіальна таблиця, вул. Валова, 9

Не лише видатним львів'янам чи гостям міста встановлювали меморіальні таблиці – увіковічували також надзвичайні події в історії міста. За ними можна простежити пріоритети львів'ян минулого століття в історичних звершеннях, прагненнях, ідеологічних установах.

З кінця XIX ст. Львів став центром спортивних подій краю. У 1894 р. у Львові відбувся перший на території України і Польщі футбольний матч. А протягом чотирьох років (1930–1933) Львів ставав свідком однієї з найважливіших подій в автоспорті – Гран-прі. Особливістю львівських перегонів було те, що вони проходили в межах міста. Унікальність львівської траси полягала ще в тому, що її дорога була вистелена базальтовою бруківкою, а вздовж частини траси пролягала трамвайна колія. У 2005 р. з нагоди 75-річчя даного заходу встановлено таблицю, яка інформує про це. Її розміщено на будинку по вул. Вітовського, 41, де відбувався старт, далі траса прямувала до сучасних вул. Стрийської та вул. Гвардійської. Довжина кола становила 3,065 км. Пам'ятна таблиця містить перелік прізвищ перших переможців у групі перегонових і спортивних авто. На жаль, у ній не згадано про призерів групи туристичних авто, де два роки поспіль перемагала жінка – Марія Козьмянова.

Зовсім інші за характером дошки, встановлені не на житлових будинках, а на громадських спорудах чи установах: храмах, навчальних закладах тощо, оскільки їх видимість і популярність від цього зростає, а аудиторію їх можна заздалегідь передбачити.

Меморіальна таблиця військовому і політичному діячеві, національному герою Польщі та США Тадеушу Костюшкові (1746–1817) була встановлена у соті роковини смерті на стінах Латинської катедрі з написом: “Roku Pańskiego 1917 za dni Wielkiej Wojny, kiedy z krwawymi zamięty niezwyczężona zmagala się Nadzieja, pamięci Tadeusza Kościuszki w setną rocznicę Jego Śmierci tablicę tę poświęcili POLACY na ludzie i z ludem Ojczyzny na nowo budować począł i tryumf Jej przygotował”.

Пам'ятна дошка Т. Костюшкові – яскравий приклад того, що згадка про історичну постать мала виконувати агітаційно-патріотичну функцію, піднімати волелюбні настрої, породжувати бажання наслідувати вчинки героя, захищати інтереси своєї Батьківщини.

У 2003 р. на західній стіні зліва від центрального входу у Катедральний Собор Успення Пречистої Матері Божої було встановлено меморіальну таблицю з барельєфом на честь приїзду до Львова 25 червня 2001 р. Папи Римського Іоана Павла II українською, польською та латинською мовами, в якій йдеться, що “Ojciec Święty Jan Paweł II odwiedził tę przesławne Bazylikę Metropolitalną dnia 21 czerwca 2001 r. Lwów 25 czerwca 2003 r. w drugą rocznicę pobytu”.

Пам'ятний барельєф математику, доктору філософії, надзвичайному професору кафедри математики Львівського університету, члену-кореспонденту ПАН С. Банаху (1892–

1945) встановлено на будинку біологічного корпусу Львівського національного університету імені Івана Франка по вул. Грушевського, 4, де працював учений. Про своїх колега-математиків Банах казав: “Математик – це людина, яка вміє знаходити аналогії між ствердженнями, кращий математик – той, хто встановлює аналогії доведень, сильніший математик – той, хто помічає аналогії теорій; але можна уявити собі і такого, хто між аналогіями бачить аналогії”.

Меморіальний барельєф С. Банаха,
вул. Грушевського, 4

У Стрийському парку, закладеному у 1879 р. на площі близько 60 га, біля джерела розташована пам'ятна таблиця на честь львівського міського ландшафтного архітектора, інспектора міських насаджень, засновника багатьох парків, зокрема Стрийського, “Залізна вода”, дендрарію Лісотехнічного університету, міських зелених насаджень – головного міського садівника Арнольда Реринга (184–1913). Напис: “Pamięci Arnolda Rohringa twórcy ogrodów miejskich. Dnia...”. З огляду на концепцію міста-парку, прийнятої при розбудові Львова на початку ХХ ст., внесок А. Реринга в декоративно-естетичне озеленення міста надзвичайно великий.

У 2006 р. під час ремонту з фасаду колишнього “Budynku Weteranów” (вул. Кониського, 1) була демонтована пам'ятна таблиця з таким написом: “Korpus wysłużonych wojskowych we Lwowie, założony w roku 1878, od roku 1918, od daty powstania najjasniejszej Rzeczy Pospolitej Polskiej pod protektoratem Ministerstwa spraw wojskowych pozostający wmurową tą tablicę z okazji 50. letniego jubileuszu swego istnienia dnia 9 września 1928”. Стаття з приводу “зникнення” таблиці була опублікована у “Gazecie Lwowskiej”, а пізніше передрукована у виданні “Kurier Galicyjski”⁶, в якому відзначалося, що це “wygląda na zacieranie śladów polskości”.

В останні десятиліття кількість меморіальних таблиць у Львові суттєво збільшилася. Як зазначає український дослідник В. Серета, “у проміжку між 1991 і 2004 рр. у Львові встановлено 69 нових меморіальних таблиць (що приблизно відповідає кількості таблиць, споруджених у Львові протягом 47 років радянської влади). Серед нововстановлених таблиць 55 (80%) маркують українські місця пам'яті, три (4%) – польські; три (4%) – єврейські, одна (1,5%) – російські, одна (1,5%) – німецькі, одна (1,5%) – угорські, чотири (6%) – вшановують жертв Другої світової війни і нацистського чи радянського терору, решта присвячена іншим подіям”⁷. Примітно, що частина з нововстановлених і відновлених – кількомовна: скажімо, Й.Роту – українсько-німецька, Я.Баї – українсько-угорська. Як частина процесу відродження полікультурного минулого Львова при відновленні та встановленні нових таблиць робиться помітний акцент на дорадянський період в історії міста.

⁶ Masalska I. Tajemnicze „zniknięcie” tablicy // <http://www.lwow.com.pl/kurier-galicyjski/kalejdoskop.html>.

⁷ Серета В.В. Місто як lieu de memoire // http://www.nbu.gov.ua/portal/natural/vlnu/Sociology/2008_02/Sereta.pdf.

Попри це, у Львові ще не вшановано пам'ять багатьох надзвичайних людей (письменника-фантаста світової слави Станіслава Лема; польського короля Яна III Собеського, пам'ятник якому було вивезено зі Львова; хіміка, лауреата Нобелівської премії (1981) Роалда Гоффмана; засновника першого львівського театру Станіслава Скарбека; юриста єврейського походження, що запровадив у науковий обіг термін "геноцид", Р. Лемкіна; одного з перших збирачів і популяризаторів українських народних пісень Вацлава Залеського тощо), адже вони прославили рідне місто своїми здобутками для людства.

Польськомовні меморіальні таблиці викликають не лише загальне зацікавлення, а й широкий спектр емоцій: здивування, захоплення, сум, скептицизм, обурення тощо, тобто, нікого не залишають байдужим. Проте без спеціального акцентування у просторі вони можуть перетворитися на "природний" маркер, тобто, стануть помітними лише для туристів, а львів'яни автоматично проходять повз них. Відвідування мнемонічних, пам'ятних місць є суттєвим рушієм розвитку культурної та історичної пам'яті, воно сприяє інтелектуальному розвитку міста, дає можливість збагатити інформаційний матеріал про нього.

Отже, львівське середовище, що здавна перебуває у сфері впливу декількох культур, робить наше місто особливим, порівняно з іншими містами України. Львів береже традиції про "старих" і творить "нових" героїв. Пам'ять про польських видатних діячів, які жили, працювали і творили у Львові, або події, що тут відбувалися, варті того, щоб стати надбанням кожного львів'янина, підвищуючи рівень толерантності і взаєморозуміння.

POLISH HISTORIC INSCRIPTIONS IN THE CULTURAL SPACE OF LVIV

Kseniya BORODIN

*The Mykhaylo Hrushevsky Prykarpatsky Institute MAUP
30, Vynnychenko Str., Lviv, 79008, e-mail: xborodin@rambler.ru
Faculty of Fundamental Disciplines*

Ivanna HONAK

*The Mykhaylo Hrushevsky Prykarpatsky Institute MAUP
30, Vynnychenko Str., Lviv, 79008, e-mail: pampyshka@gmail.com
Faculty of Management*

The article represents collected and analysed Polish historic inscriptions, originating from the late 18th century till the present day and are preserved in cultural space of modern Lviv. These include inscriptions on memorial plaques and bas-reliefs of prominent public and political figures, writers, scientists and outstanding events of sport, cultural or national character.

Key words: inscriptions, memorial plaque, historical memory, Lviv.

**ПОЛЬСКОЯЗЫЧНЫЕ ИНСКРИПЦИИ ИСТОРИЧЕСКОГО ХАРАКТЕРА
В КУЛЬТУРНОМ ПРОСТРАНСТВЕ СОВРЕМЕННОГО ЛЬВОВА**

Ксенія БОРОДИН

*Прикарпатский Институт имени Михаила Грушевского МАУП
ул. Винниченка, 30, Львов, 79008, e-mail: xborodin@rambler.ru
Кафедра фундаментальной подготовки*

Іванна ГОНАК

*Прикарпатский Институт имени Михаила Грушевского МАУП
ул. Винниченка, 30, Львов, 79008, e-mail: ramryshka@gmail.com
Кафедра менеджмента*

В статье собраны и проанализированы польскоязычные инскрипции исторического характера (с конца XVIII в. – до наших дней), которые сохранились в культурном пространстве современного Львова. К ним относятся, прежде всего, мемориальные таблицы и барельефы известным общественно-политическим деятелям, писателям, ученым и примечательным в истории города событиям спортивного, культурного или национального характера.

Ключевые слова: инскрипции, мемориальная таблица, историческая память, Львов.

Стаття надійшла до редколегії 04.06.2012.
Прийнята до друку 29.06.2012.